

УДК 81'42

О. О. Черник,

асистент кафедри перекладу

(Державний вищий навчальний заклад "Національний гірничий університет", м. Дніпропетровськ)

olena.chernyk@gmail.com

ORCID: 0000-0002-2015-4424

ІДІОСТИЛЬ ПИСЬМЕННИКА ЯК ЛІНГВІСТИЧНИЙ ФЕНОМЕН ТА МЕТОДИ ЙОГО ВИВЧЕННЯ

У статті розглянуто теоретичні праці, які є основоположними для вивчення явища ідіостилію, проаналізовано ряд сучасних дефініцій понять "індивідуальний стиль", "ідіостиль", "ідіолект" та встановлено різницю між ними; з'ясовано особливості вивчення ідіостилію в межах різних лінгвістичних напрямків та здійснено порівняльний аналіз останніх методик дослідження ідіостилію авторів художніх творів. На основі виявлених головних рис ідіостилію запропоновано загальну дефініцію поняття та власний алгоритм дослідження ідіостилію письменника.

Ключові слова: ідіолект, мовна картина світу, мовна особистість, алгоритм дослідження ідіостилію, художній текст, концепт.

Постановка проблеми. У статті в загальному виді ставиться проблема дослідження індивідуальних особливостей творчості того чи іншого письменника. Все більше дослідників сходяться на думці, що кожен видатний письменник вирізняється своїм оригінальним стилем та світобаченням, особливості яких можна виокремити, досліджуючи мову його творів. Вивчення специфічних рис мови письменника дає змогу відтворити процес його мислення, доповнити вже існуючі уявлення про творчу особистість, покращити розуміння проблематики його творів та творчого задуму. Таке вираження внутрішнього світу письменника за допомогою мови його творів у сучасній лінгвістиці пов'язують з явищем ідіостилію. Проблема ідіостилію постійно перебуває в центрі уваги різних філологічних дисциплін, а саме лінгвістики, літературознавства, перекладознавства, психолінгвістики, стилістики, когнітології та риторики, що свідчить про багатоаспектність та актуальність цього явища.

Аналіз основних досліджень і публікацій із зазначеної проблеми. Проблема вивчення ідіостилію має свою історію. У мовознавстві ХХ сторіччя такі вчені, як Ю. М. Тинянов, Р. О. Якобсон, В. В. Виноградов, Ю. М. Караулов, Б. М. Ейхенбаум, Б. О. Ларін, Ю. М. Лотман досліджували поняття "індивідуальний стиль". Усіх дослідників об'єднує спільна позиція щодо таких складових вищезазначеного явища, як системність, специфічність, цілісність, формально-змістова єдність, поєднання загального та індивідуального, історичний розвиток. У сучасних працях використовується переважно термін "ідіостиль", введений у лінгвістичний обіг В. П. Григор'євим [1]. Важливі теоретичні розробки поняття "ідіостиль" належать І. А. Тарасовій (лінгвокогнітивний аспект) [2], Н. С. Болотновій (комунікативний аспект) [3], В. А. Піщальниковій (психолінгвістичний аспект) [4], М. П. Котюровій (функціонально-стилістичний аспект) [5], О. Г. Фоменко (лінгвотипологічний аспект) [6]. Усі згадані вчені співвідносять ідіостиль із внутрішнім світом та світоглядом письменника.

Ідіостиль ставав предметом вивчення численних дисертаційних робіт у вітчизняному та зарубіжному мовознавстві впродовж останнього десятиріччя. Як правило, вивчається ідіостиль письменника чи поета в цілому, як у роботі О. В. Мазепової "Лінгвістичні особливості ідіостилію Сохраба Сепехрі" [7], або якийсь його аспект чи складова, наприклад, домінантні мовосимволи в ідіостилі Ю. І. Яновського ("Ідіостиль Ю. І. Яновського в контексті лінгвоестетичних парадигм I половини ХХ ст." (Л. В. Домилівська)) [8].

Окреслення невирішених питань, порушених у статті. Незважаючи на тривалий і стійкий інтерес до явища ідіостилію, до сих пір не існує єдиної позиції як у визначенні його головних рис, так і у вживанні терміна (ідіостиль, ідіолект, індивідуальний стиль). Більш того, у сучасному мовознавстві одні визначення ідіостилію є вузькими, інші – ширшими, тому його складові також не співпадають. У результаті методи дослідження ідіостилію в різних дослідників суттєво відрізняються. Все це, на нашу думку, пояснює необхідність розробки моделі ідіостильового аналізу.

Формулювання мети і завдань статті. Мета статті – виявити головні риси явища ідіостилію, на основі чого запропонувати його узагальнену дефініцію та змоделювати універсальний алгоритм дослідження ідіостилію письменника. Досягнення мети передбачає виконання таких завдань:

- вивчити сучасні дефініції понять "ідіостиль", "індивідуальний стиль" та "ідіолект", наявні в словниках та роботах інших дослідників;
- проаналізувати особливості вивчення ідіостилію в межах різних лінгвістичних напрямків;
- провести аналіз існуючих підходів до вивчення ідіостилію;
- запропонувати власний універсальний алгоритм дослідження ідіостилію письменника.

Виклад основного матеріалу з обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Чільне місце в історії розвитку та становлення поняття ідіостилю займають В. В. Виноградов та Ю. М. Караулов. Згідно з В. В. Виноградовим, індивідуальний стиль письменника – це "система індивідуально-естетического использования свойственных данному периоду развития художественной литературы средств словесного выражения" [9: 85]. В. В. Виноградов є також винахідником терміну "образ автора", що, на думку дослідника, виступає організаційним центром або стрижнем композиції художнього твору та відіграє величезну роль у системі як індивідуального стилю, так і стилю цілих літературних напрямків [10: 25]. Під "образом автора" дослідник розуміє "концентрированное воплощение сути произведения, объединяющее всю систему речевых структур персонажей в их соотношении с повествователем рассказчиком или рассказчиками и через них являющееся идейно-стилистическим средоточием, фокусом целого" [10: 118].

Ю. М. Караулов ввів у широкий науковий обіг поняття "мовна особистість", під яким він розуміє "совокупность способностей и характеристик человека, обуславливающих создание и восприятие им речевых произведений (текстов), которые различаются а) степенью структурно-языковой сложности, б) глубиной и точностью отражения действительности, в) определенной целевой направленностью" [11: 245]. Дослідник запропонував виокремлювати в структурі мовної особистості три рівні: 1) вербально-семантичний, що відображає ступінь володіння мовою (включає лексичні, фонетичні, граматичні та синтаксичні засоби); 2) когнітивний рівень, який характеризує характерну мовний індивідуальності картину світу (поняття, ідеї, концепти, системи цінностей); 3) мотиваційний рівень (прагматичний), що охоплює комунікативно-діяльнісні потреби особистості, мотиви, що нею рухають, настанови та цілі [11: 37–38].

Розглянемо дефініції ідіостилю та індивідуального стилю, подані в різних словникових статтях. У словнику лінгвістичних термінів за редакцією О. С. Ахманової 1969 року видання міститься таке тлумачення поняття: "стиль индивидуальный – совокупность основных стилевых элементов, неизменно присутствующих в произведениях данного автора в определенный период его творчества и распространяющихся на все его творчество в целом; своеобразие приемов словоупотребления, конструкций и т.п., характеризующее устную и/или письменную речь отдельного лица, независимо от его отношения к писательской деятельности" [12: 455].

"Стилистический энциклопедический словарь русского языка" за редакцією М. М. Кожині пропонує декілька визначень ідіостилю. На початку статті дається вузьке визначення поняття: "совокупность языковых и стилистико-текстовых особенностей, свойственных речи писателя, ученого, публициста, а также отдельных носителей данного языка" [5: 95]. Далі авторка словникової статті (М. П. Котюрова) розширює поняття, апелюючи до терміну мовної особистості Ю. М. Караулова: "идиостиль – это стиль языковой личности во всем многообразии проявления специфики ее уровней (вербально-семантического, когнитивного, мотивационного) в текстоподражающей деятельности и в структуре, семантике и прагматике текста в рамках того или иного функционального стиля речи" [5: 96]. Отже, дослідниця пропонує вивчати ідіостиль письменника, спираючись на рівневу модель мовної особистості, розроблену Ю. М. Карауловим, але, беручи до уваги функціонально-стильові особливості тексту. У статті про комунікативну стилістику, що міститься у цьому ж словнику, Н. С. Болотнова також звертається до ідіостилю, підкреслюючи, що це поняття наповнюється новим, ширшим за об'ємом змістом у порівнянні з традиційним поняттям "індивідуально-авторський стиль". Дослідниця стверджує, що ідіостиль має комплексний характер, різноаспектно виражає соціально-історичну сутність, національні, індивідуально-психологічні і морально-естетичні особливості людини; в ідіостилі проявляється його світогляд і знання про світ (концептуальна картина світу та тезаурус), загальна і мовна культура в їх текстовому втіленні [5: 157].

Енциклопедія "Українська мова" ототожнює поняття індивідуального стилю з ідіолектом та визначає його як "сукупність мовно-виражальних засобів, які виконують естетичну функцію і вирізняють мову окремого письменника з поміж інших; своєрідність мови окремого індивіда. Це поняття насамперед стосується стилю майстра слова, письменника. Стиль індивідуальний залежить від творчої індивідуальності автора, його світосприйняття та світовідчуття, ставлення до явищ навколишньої дійсності та їх оцінки" [13: 603]. У статті також зазначено, що "системність стилю індивідуального ґрунтується на зв'язку мови і мислення, на витворенні мовної картини світу, в якій поєднано загальне та індивідуальне, загальне й одиничне" [13: 603].

Дуже істотно з наведених дефініцій відрізняється перша, оскільки вона пропонує спрощене розуміння "ідіостилю" і включає в поняття тільки своєрідність використання стильових елементів та лексичних одиниць у творах автора. На наш погляд, таке тлумачення розкриває поняття тільки частково, тому є застарілим і не відповідає сучасному рівню розвитку лінгвістичних досліджень. Усі інші представлені вище поняття дуже схожі між собою, оскільки мають спільні або синонімічні ключові слова в своїх дефініціях: "естетична функція", "світосприйняття та світовідчуття автора", "мовна картина світу", "індивідуально-психологічні і морально-естетичні особливості людини", "світогляд автора і знання про

світ", "прояв ознак таланту автора". Таким чином, сучасні визначення ідіостилю мають більш складний і комплексний характер, пропонуючи рухатись від традиційного уявлення про стиль письменника як такий, що включає індивідуалізоване використання мовних одиниць або стилістичних прийомів, у сторону його когнітивного розуміння, тобто як явища, що відтворює авторську картину світу у мові твору.

Слід також зауважити, що всі автори словникових статей, окрім Н. С. Болотнової, розглядають поняття "ідіостиль" та "індивідуальний стиль" як рівнозначні, тому часто взаємозамінюють їх. Н. С. Болотнова вважає термін "ідіостиль" сучаснішим за "індивідуальний стиль", оскільки під ним мають на увазі нове та ширше за своїм змістом лінгвістичне явище. У цій роботі ми погоджуємося з дослідницею та вважаємо правильним використовувати термін "ідіостиль".

З усіх проаналізованих словникових статей про ідіостиль викликає питання дефініція з енциклопедії "Українська мова", в якій поняття "індивідуальний стиль" є рівнозначним поняттю "ідіолект". Щоб розібратися, чи є правильним отожднювати ці два поняття, ми вважаємо доцільним звернутися до визначень ідіолекту в інших словникових статтях.

"Лингвистический энциклопедический словарь" за редакцією В. М. Ярцевої дає таке визначення ідіолекту: "совокупность формальных и стилистических особенностей, свойственных речи отдельного носителя данного языка" [14: 171]. "Литературный энциклопедический словарь" за редакцією В. М. Кожевникова та П. О. Ніколаєва пропонує розуміти під ідіолектом "индивидуальный язык, особые навыки данного индивидуума в определенный период времени" [15: 114]. Також у статті зазначається, що ідіолект виступає найголовнішою складовою ідіостилю [15: 114]. "Літературознавчий словник-довідник" за редакцією Р. Т. Гром'як трактує ідіолект як "індивідуальне мовлення, що пояснюється місцем проживання, віком, фахом, соціальним станом, загальним рівнем культури певної людини" [16: 294].

Майже всі автори словникових дефініцій співпадають у думці і пов'язують ідіолект саме із специфічними рисами мови автора, до яких можуть належати лексичні, семантичні, стилістичні або граматичні особливості текстів, що їм породжуються. З цього випливає, що ідіолект є складовою ідіостилю, оскільки відтворює перший рівень структури мовної особистості – вербально-семантичний (за Ю. В. Карауловим).

До такої ж думки приходять В. В. Леденцова та О. О. Селіванова. Під ідіолектом В. В. Леденцова розуміє "индивидуализированную "версию" общенародного языка", а ідіостиль трактується дослідницею як "индивидуально устанавливаемая языковой личностью система отношений к разнообразным способам авторрепрезентации средствами идиолекта" [17: 38–40]. З останньої дефініції випливає, що поняття ідіостилю та ідіолекту співвідносяться як "ціле" – "частина". О. О. Селіванова визначає ідіолект як "индивидуальный разновид мови, що реалізується в сукупності різних ознак мовлення окремого носія мови, а в письмовому мовленні виявляє риси ідіостилю" [18: 167].

У сучасному мовознавстві є низка ґрунтовних досліджень та цілих напрямків, що займаються вивченням ідіостилю. Поняття ідіостилю є ключовим у комунікативній стилістиці тексту, головним теоретиком якої виступає Н. С. Болотнова. Комунікативна стилістика насамперед вивчає організацію діалогу автора і читача і її комунікативний ефект завдяки проведенню експериментів, метою яких є виявлення читацьких асоціацій, стимульованих текстовими структурами різного типу [3: 11].

Іншим напрямком, в межах якого вивчається ідіостиль, є когнітивна лінгвістика (І. В. Тарасова, І. В. Бидіна, О. Г. Малишева, В. А. Маслова, М. А. Бабуріна, Л. В. Зубова, Н. В. Козловська, В. Ю. Прокоф'єва). Як правило, дослідження ідіостилю в когнітивній лінгвістиці полягає у вивченні мовної репрезентації концептів як базових складових картини світу письменника, семантичних та асоціативно-сміслових полів, що співвідносяться з концептами. Предметом когнітивного дослідження також може виступати ціла концептосфера письменника, яка моделюється через виявлення ієрархії концептів та встановлення взаємозв'язку між ними [2: 7].

Заслугує уваги також лінгвопоетичний напрямок дослідження ідіостилю (В. П. Григор'єв, М. Л. Гаспаров, І. І. Ковтунова, Н. О. Кожевникова, Є. В. Красильникова, Є. А. Некрасова). У лінгвопоетиці досліджуються естетично значеннєві мовні засоби виразності, особливості ритму та рими, словотворчість письменника, особливості синтаксису, ключові слова та образи, їх роль у відтворенні світосприйняття поету.

У психолінгвістиці (В. А. Піщальникова, М. Л. Левченко) ідіостиль розуміється як "система логико-семантических способов репрезентации доминантных личностных смыслов концептуальной системы автора художественного текста, объективированная в эстетической деятельности и предполагающая индивидуальную трансформацию языковых выражений" [4: 49]. Під доміантним особистісним змістом у межах цього напрямку розуміють інваріантний особистісний зміст, що виникає в результаті певної взаємодії концептів.

У функційно-стилістичному аспекті ідіостиль вивчають М. П. Котюрова, І. В. Самойлова, Р. К. Терешкіна. У функціональній стилістиці ідіостиль розуміють як "совокупность доминирующих

отличительных свойств речи индивида, проявляющихся в употреблении языковых единиц – как в качественном, так и в количественном отношении – в рамках данного функционального стиля, жанра, текстовой категории [5: 97]. М. П. Котюрова зазначає, що ідіостиль співвідноситься не з мовленнєвою особистістю взагалі, а з мовленнєвою особистістю у певній соціальній ролі суб'єкта мовлення. Згідно з дослідницею, основним методологічним принципом аналізу ідіостилу вченого, письменника, публіциста у аспекті функціональної стилістики полягає у встановленні впливу екстралінгвістичних факторів на формування ідіостилу даної мовленнєвої особистості [5: 98].

Деякі дослідники (Т. О. Гридіна, Ю. С. Паюлі, С. В. Берестюк, Д. О. Морозов) розглядають лінгвокреативну творчість письменника як елемент ідіостилу. Об'єктами дослідження у цьому напрямку часто виступають оказіоналізми, неuzuальні граматичні форми, мовна гра. При цьому вчених, що досліджують лінгвокреативне мислення конкретних авторів, цікавлять не лише власне мовні явища і процеси, а й авторські інтенції і уявлення про світ, що стоять за ними.

О. Г. Фоменко моделює ідіостиль письменника у лінгвотипологічному аспекті. Цей напрямок, разом із пошуком індивідуального у мові ідіостилу письменника, веде пошук лінгвотипологічних складових, що зближують різні ідіостилі письменників у опануванні потенціалу мови свого часу [6].

Часто науковці комбінують методи дослідження ідіостилу, але навіть в межах одного лінгвістичного напрямку схеми аналізу можуть дуже відрізнятися.

А. І. Іванова у своєму дисертаційному дослідженні пропонує розглядати особливості індивідуального стилю Джона Кітса на різних мовних рівнях, показуючи їх взаємозв'язок та взаємообумовленість, а також ураховувати лінгвопоетичні особливості твору. Окрім того, досліджуються особливості ритмічної організації поезії Джона Кітса та характеризується її строфіка. Порівневий аналіз доповнюється аналізом найчастотніших лексем у поезії автора та їх сполучуваністю [19: 17].

Метод аналізу ідіостилу А. І. Іванової дуже близький до лінгвопоетичного, оскільки вона досліджує мовні прийоми та їх взаємообумовленість у побудові художнього світу поету. Дослідниця також торкається когнітивного аспекту при аналізі лексичних сполучень частотних одиниць та встановленні їх ролі у відображенні внутрішнього світу автора.

І. А. Тарасова пропонує суто когнітивний аналіз ідіостилу. Матеріалом для дослідження в дисертаційній роботі І. А. Тарасової виступає поезія Г. В. Іванова та І. Ф. Анненського. На першому етапі дослідниця виділяє та описує основні засоби вербальної експлікації концептів різного типу в текстах Г. В. Іванова та І. Ф. Анненського. Треба зазначити, що вона класифікує концепти на предметні (з ядром, що чуттєво сприймається), гешталти (концепти з понятійним змістом, що поєднують у собі чуттєві та раціональні ознаки), топологічні (образно-схематичні) та емоційні концепти. У структурі кожного концепту виділяються понятійний, предметний, образний, асоціативний, символічний та ціннісно-оціночний шари. Дослідницею було проаналізовано вербалізацію в творчості поетів таких концептів: *роза, життя, смерть, політ, щастя, вічність, сяйво, торжество*. Паралельний опис вербалізації концептів у творчості двох авторів дозволив виокремити індивідуальні когнітивні ознаки концептів, окрім того, у деяких випадках дослідниця зверталася до творчості інших поетів [2: 51–92].

Далі І. А. Тарасова досліджує когнітивні структури, які є "результатом взаємодії концептів, формою їх ментальної організації" (фрейми, сценарії, метонімічні та метафоричні моделі, концептуальні поля). На останньому етапі І. А. Тарасова аналізує національно-культурні концепти в полі індивідуальної свідомості. За допомогою вже наявних досліджень лінгвокультурних концептів, статей асоціативних та тлумачних словників та мовного матеріалу творів Г. В. Іванова та І. Ф. Анненського дослідниця намагається з'ясувати співвідношення загального та індивідуального, узуального та оказіонального, архаїчного і сучасного у структурі концептів *Росія, душа, сніг* [2: 144–156].

Запропонована концепція дає змогу повно та ретельно проаналізувати відображення світосприйняття поетів у їх творах. Те, що об'єктом аналізу виступали твори різних періодів творчості, дозволило прослідити зміну настрою та розуміння поетів. Недостатньо зрозумілим, на нашу думку, у цій схемі є відбір концептів. Тобто, чому саме ці концепти, а не інші стали предметом аналізу. Дослідниця відмічає, що слова-номінанти концептів є ключовими словами у творах письменників. Незважаючи на те, що джерелом відбору ключових слів у поезії Г. В. Іванова став "Словарь ключевых слов поэзии Г. В. Иванова", упорядником якого є також І. А. Тарасова, залишається незрозумілим, за яким принципом слід обирати ці слова.

У руслі лінгвокогнітивної поезики також виконано дисертаційне дослідження А. В. Сивкової, присвячене вивченню ідіостилу М. В. Гоголя [20]. Об'єктом цього дослідження є основні художні концепти *Бог і чорт, допоміжні свято і дорога*, а також особливий концепт "емоційно-реактивної природи" – *сміх*. Вербалізація всіх цих концептів досліджується у творах "Ніч перед Різдом" та "Мертві душі". А. В. Сивкова досліджує лексико-семантичні поля зазначених концептів, а саме їх ядерні та периферійні компоненти, а також структурні та функціональні особливості в цілому. Важливим етапом дослідження є з'ясування відношень між концептами, які збагачують лексично-семантичні поля один одного [20].

Якщо порівнювати дослідження А. В. Сивкової з дослідженням І. А. Тарасової, то можна дійти висновку, що вони дуже схожі, окрім способу аналізу самих концептів. На нашу думку, алгоритм вивчення концептів, що вживається у А. В. Сивкової, є більш прийнятним для вивчення прозових творів, на відміну від пошарового, який передбачає більш "багатий" мовний матеріал поетичних творів.

О. В. Мазепова у своїй дисертації "Лінгвістичні особливості ідіостилю Сохраба Сепехрі" вивчає вербально-семантичний та когнітивний рівні мовної особистості поета (концепція Ю. М. Караулова). Тому предметом дослідження виступають концептосфера поетичної картини світу Сохраба Сепехрі (когнітивний рівень), а також граматичні особливості та стилістичні засоби організації тексту у творах митця (вербально-семантичний) [7].

М. Ю. Мухін протиставляє традиційному інтуїтивному філологічному моделюванню новий метод дослідження ідіостилю, який базується на статистичній обробці лексем твору письменника [21]. Модель аналізу, розроблена дослідником, складається з наступних етапів: а) порівняльна вибірка індивідуально-авторської частотної лексики, семантична розмітка контекстів і побудова концептуальних профілів авторів; б) виявлення ознак авторських концептуальних систем; в) порівняльна вибірка індивідуально-авторських лексичних біграм (лексичних пар), побудова синтагматичних профілів авторів і виявлення особливостей лексичної синтагматики в їх творах [21: 11–12].

Автор не розглядає концепти, які вербалізуються в творах письменника, натомість об'єктом його аналізу становляться денотативні сфери (1-ий аспект ідіостильового дослідження), реалізовані в різних текстах автора індивідуально-авторською частотною лексикою, індивідуальна єдність яких становить концептуальну систему письменника. Ознаки концептуальних систем виявляється на основі концептуальних профілів автора – оригінального кількісного співвідношення денотативних сфер і груп в його текстах. До індивідуально-частотної лексики відноситься набір слів, що часто зустрічаються в різних творах одного письменника і є нехарактерними для текстів інших авторів.

Другий аспект дослідження ідіостилю М. Ю. Мухіним полягає у вивченні індивідуальних особливостей авторської синтагматики. Оригінальне кількісне співвідношення контекстних партнерів текстових лексичних універсалій (слів, що часто використовуються всіма авторами) в різних текстах одного письменника утворює синтагматичний профіль. Як зазначає дослідник, істотною для синтагматичного профілю є лексика, що проявляє в цих текстах максимальну синтагматичну активність, тобто, що поєднується з найбільшою кількістю оригінальних контекстних партнерів [21: 33–34].

На думку М. Ю. Мухіна, традиційний інтуїтивний філологічний аналіз ідіостилю надає неформалізовані висновки, які важко оцінити кількісно. Запропонована методика обробки матеріалу дає змогу підтвердити, доповнити та скорегувати наукові або читацькі уявлення про ідіостиль різних авторів.

З огляду на об'єм матеріалу, що обробляється (по декілька творів у кожного письменника), та двоаспектність підходу ми вважаємо цей метод досить точним. Недоліком цієї методики, на нашу думку, є те, що вона перш за все орієнтована на порівняльний аналіз творів декількох авторів, оскільки один із критеріїв відбору індивідуальної частотної лексики є її неповторюваність у творах різних авторів. Цей аспект ускладнює використання запропонованого методу при вивченні ідіостилю одного письменника.

Л. В. Домилівська у дисертаційному дослідженні "Ідіостиль Юрія Яновського в контексті лінгвоестетичних парадигм I половини XX ст." аналізує функціонально-стилістичну та семантичну природу ідіостилю Ю. І. Яновського як систему мовноестетичних символів [8]. Хоча і Л. В. Домилівська не спирається на алгоритм аналізу концептосфери, запропонований у когнітивній лінгвістиці, її дослідження також виконано у цьому руслі. Замість фреймів дослідниця виділяє "мовосимвольні простори" (або тематичні групи), замість ключових слів, що номінують концепти, виділяються слованоінванти символів. Як і в І. А. Тарасової, у дослідженні Л. В. Домилівської концептуальні ознаки виявляються шляхом аналізу тропейних номінацій. Однак, зосередження дослідниці на символах виключає понятійний та предметний аналіз концептів.

О. І. Грищенко у дисертації "Ідіостиль Н. Моршена" поєднує лінгвопоетичний та літературознавчий методи дослідження ідіостилю [22]. Предметом дослідження у роботі є два ключові аспекти ідіостилю (на думку дослідника) – поетичні новоутворення поета та інтертекстуальність. У ході роботи дослідник аналізує всі поетичні новоутворення, принципи їх утворення та вживання, а також літературні алузії, цитати, їх функціонування та художню значущість у поезії поета. Обидва аспекти були розглянуті в історичному ракурсі, тобто, враховуючи періоди творчості М. М. Моршена.

На нашу думку, дисертаційне дослідження О. І. Грищенко гарно відтворює авторську манеру письма поета, особливості словотворчості, його індивідуальний почерк, але для повного відтворення ідіостилю роботі бракує когнітивного дослідження, присвяченого концептуальній картині світу письменника. Автор дійсно робить спробу описати світосприйняття письменника, розглядаючи процес виникнення новоутворень та особливості функціонування інтертексту у його поезії, але цей аналіз носить лише фрагментарний характер, оскільки на першому плані все ж таки залишаються саме лінгвістичні механізми цих явищ.

М. В. Панкратова вивчає ідіостиль І. Л. Лиснянської у двох аспектах одночасно – стилістичному та лінгвокогнітивному [23]. Дослідниця розглядає не тільки стилістичні особливості організації прийомів контрасту, повтору та порівняння, але й їх змістову сторону, їх значення у вираженні авторського світогляду. Так, наприклад, вчена встановлює, що прийоми антитези дозволяють розкрити специфіку авторських уявлень відносно важливих філософських категорій, оскільки у їх складі використовуються різні концепти світу, концепти уявлень про людину, моральні концепти, а також концепти соціальних понять та відношень. Спираючись на методику В. А. Маслової (вивчення ядра та периферії концептів), дослідниця вивчає такі бінарні концепти: *життя / смерть, добро / зло, душа / тіло, небо / земля, рай / пекло, святий / грішник, минуле / сучасність, минуле / майбутнє, ліричний герой / лірична героїня* і т. д. Вивчення всіх цих концептів у їх опозиції дає можливість дослідниці з'ясувати світосприйняття автора, її мовну картину світу [23: 13–14].

Отже, порівняльний аналіз досліджень ідіостилей різних авторів показав, що в основі алгоритму вивчення ідіостилю лежить розуміння самого поняття. Ті дослідники, які тлумачать ідіостиль у вузькому сенсі (сукупність мовних засобів, властивих мові поета), вивчають лексичні, семантичні, стилістичні або граматичні особливості текстів письменника чи поета, ті, які під ідіостилем розуміють відтворення у мові текстів авторського світосприйняття, обов'язково досліджують концептосферу автора, у якій реалізується мовна картина світу. Часто науковці поєднують вивчення концептосфери автора з вивченням особливостей вживання стилістичних прийомів, новоутворень, організації синтаксису, лексичних особливостей. Така комбінація підходів дає змогу більш повно розглянути особливості ідіостилю письменника, оскільки вона охоплює вербально-семантичний та когнітивний рівень проявлення мовної особистості (термінологія Ю. М. Караулова).

Найоригінальнішим з усіх проаналізованих досліджень ідіостилю, на нашу думку, є дисертація М. Ю. Мухіна, яка заснована на статистичному аналізі текстів чотирьох письменників. Автор виконує суцільний автоматичний морфологічний аналіз обраних текстів, що дозволяє уникнути суб'єктивної оцінки при виокремленні цілого пласту частотної лексики та порівняти особливості її вживання з іншими письменниками. Такий спосіб виключає "опасность принять социально-групповое или жанровое за индивидуальное", про яку говорив В. В. Виноградов [9: 312].

Проаналізовані моделі дослідження ідіостилю не прояснили принципів відбору ключових слів-репрезентантів концептів, окрім статистичного дослідження М. Ю. Мухіна. При вивченні прозового твору єдиним джерелом виокремлення ключових-домінант концептів є текст, на відміну від аналізу поетичних творів, де дослідники спираються на використання різних словників образів поетів та словників ключових слів поезії певної мови. У такому випадку, на нашу думку, дослідник повинен додатково звертатися до тематики, жанрової та ідейної своєрідності творів письменника, а також брати до уваги факти його біографії, оскільки життя та творчість нероздільні. Все це допоможе виокремити потенційні концепти, які можуть бути вербалізовані у романах.

Альтернативним або перевірочним методом нам здається автоматичний статистичний пошук слів-репрезентантів концептів, використовуючи комп'ютерні програми. Ми пропонуємо здійснити цей аналіз таким чином: вичення частотної лексики (без урахування імен, службових слів та текстових лексичних універсалій (*рука, голова, говорити*)) → розподіл її за тематичними групами → виділення слів-номінантів концептів. При аналізі вже конкретних концептів ми також вважаємо зручним звернутися до автоматичного пошуку сполучень ключових слів.

Важливим етапом дослідження ідіостилю письменника нам вважається порівняння когнітивних ознак ключових концептів, виявлених у письменника, з когнітивними ознаками тих саме концептів у сучасників письменника або представників однієї течії. Таке порівняння підтвердить або спростує оригінальність та індивідуальність письменника.

Мовні засоби та стилістичні прийоми перш за все окреслюють ідіолект письменника, що є складовою ідіостилю, хоча останні також можуть відтворювати світосприйняття автора, як це було доведено у дослідженні ідіостилю І. Л. Лиснянської М. В. Панкратовою [23]. Найбільш системний та показовий аналіз мовних засобів у творах письменника, на наш погляд, є їх аналіз на різних мовних рівнях, що використовувався у роботі А. І. Іванової.

Висновки та перспективи подальшого дослідження проблеми. На основі здійсненого теоретичного огляду можна зробити висновок, що розуміння поняття ідіостилю визначає спосіб його дослідження. На нашу думку, щоб повністю охарактеризувати ідіостиль письменника, необхідно дослідити своєрідність усіх його проявів. Тому ми пропонуємо таке узагальнене розуміння ідіостилю: ідіостиль – це система використання мовних засобів та стилістичних прийомів різних мовних рівнів, а також певних лексичних одиниць чи їх комбінацій, які здатні не тільки вирізнити мову автора з-поміж інших письменників, але й відтворити його світосприйняття. Отже, наш алгоритм аналізу ідіостилю письменника (автора прозових творів) виглядає таким чином:

– літературознавче вивчення особливостей творчості письменника та основних його біографічних фактів для виокремлення можливих вербалізованих концептів у його творах;

- автоматична обробка текстів автора з метою знаходження частотних лексем;
- класифікація лексики за денотативними сферами (тематичними групами); виокремлення ключових слів-репрезентантів художніх концептів;
- опис структури художніх концептів та виявлення відношень між ними;
- порівняння мовної репрезентації досліджуваних концептів письменника з репрезентацією цих концептів у інших авторів (сучасників письменника або представників тієї ж самої течії);
- аналіз особливостей вживання мовних та стилістичних засобів на різних рівнях мови, визначення їх місця у мовній картині світу письменника.

Перспективним напрямом для майбутнього дослідження стане практичне застосування запропонованого алгоритму для аналізу ідіостилю американського письменника Дена Брауна.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Григорьев В. П. Грамматика идиостиля В. Хлебников / В. П. Григорьев. – М., 1983. – 225 с.
2. Тарасова И. А. Поэтический идиостиль в когнитивном аспекте : [монография] / И. А. Тарасова. – [2-е изд., перераб.]. – М. : ФЛИНТА, 2012 – 196 с.
3. Болотнова Н. С. Коммуникативная стилистика текста : словарь-тезаурус / Н. С. Болотнова. – М. : Флинта : Наука, 2009. – 384 с.
4. Пищальникова В. А. Проблема идиостиля. Психолингвистический аспект / В. А. Пищальникова. – Барнаул, 1992. – 73 с.
5. Стилистический энциклопедический словарь русского языка / [ред.-сост. М. Н. Кожина]. – [2-е изд., испр. и доп.] – М. : Флинта : Наука, 2006. – 696 с.
6. Фоменко Е. Г. Лингвотипологическое в идиостиле Джеймса Джойса : автореф. дис. на соискание уч. степени д-ра филол. наук : спец. 10.02.04 "Германские языки" [Электронный ресурс] / Е. Г. Фоменко. – Запорожье, 2006. – Режим доступа : <http://www.dissercat.com/content/lingvotipologicheskoe-v-idiostile-dzheimsa-dzhoisa>.
7. Мазепова О. В. Лінгвістичні особливості ідіостилю Сохраба Селехрі : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.13 "Мови народів Азії, Африки, аборигенних народів Америки та Австралії" / О. В. Мазепова ; Інститут сходознавства ім. А. Кримського НАН України. – К., 2007. – 20 с.
8. Домилівська Л. В. Ідіостиль Юрія Яновського в контексті лінгвоестетичних парадигм I половини ХХ ст. : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 "Українська мова" / Л. В. Домилівська ; КНУ ім. Т. Шевченка. – К., 2011. – 18 с.
9. Виноградов В. В. О языке художественной литературы / В. В. Виноградов. – М. : Гослитиздат, 1959. – 654 с.
10. Виноградов В. В. О теории художественной речи / В. В. Виноградов. – М. : Высшая школа, 1971. – 240 с.
11. Караулов Ю. Н. Русский язык и языковая личность / Ю. Н. Караулов. – М. : ЛКИ, 2010. – 264 с.
12. Словарь лингвистических терминов / [ред.-сост. О. С Ахманова.]. – М. : Советская энциклопедия, 1969. – 608 с.
13. Українська мова. Енциклопедія / [ред.-уклад. В. М. Русанівський]. – К. : Українська енциклопедія, 2000. – 752 с.
14. Лингвистический энциклопедический словарь / [ред.-сост. В. Н. Яцева]. – [2-е изд., доп.]. – М. : Большая российская энциклопедия, 2002. – 709 с.
15. Литературный энциклопедический словарь / [ред.-сост. В. М. Кожевников, П. А. Николаев.]. – М. : Советская энциклопедия, 1987. – 752 с.
16. Літературознавчий словник-довідник / [ред.-уклад. Р. Т. Гром'як]. – [2-ге вид., випр., доп.]. – К. : ВЦ "Академія", 2007. – 753 с.
17. Леденёва В. В. Идиостиль (к уточнению понятия) / В. В. Леденёва // Филологические науки. – 2001. – № 5. – С. 36–41.
18. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика : термінологічна енциклопедія / О. О. Селіванова. – Полтава : Довкілля-К, 2006. – 672 с.
19. Иванова А. И. Проблема передачи индивидуального стиля в художественном переводе (на материале русских переводов поэзии Джона Китса) : автореф. дис. на соискание уч. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.20 "Сравнительно-историческое, типологическое и сопоставительное языкознание" / А. И. Иванова. – М., 2012. – 26 с.
20. Сивкова А. В. Идиостиль Н. В. Гоголя в аспекте лингвокогнитивной поэтики (на материале произведений "Ночь перед Рождеством" и "Мертвые души") : автореф. дис. на соискание уч. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.01 "Русский язык" / А. В. Сивкова. – Калининград, 2007. – 24 с.
21. Мухин Ю. М. Лексическая статистика и идиостиль автора : корпусное идеографическое исследование (на материале произведений В. Набокова, А. Платонова и М. Шолохова) : автореф. дис. на соискание уч. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.19 "Теория языка" / М. Ю. Мухин. – Екатеринбург, 2011. – 22 с.
22. Грищенко А. И. Идиостиль Николая Моршена : дис... канд. филол. наук : 10.02.01, 10.01.01 / Александр Игоревич Грищенко. – М. : МШУ, 2008. – 348 с.
23. Панкратова М. В. Доминантные компоненты идиостиля И. Лиснянской (контраст, повтор, сравнение) : автореф. дис. на соискание уч. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.01 "Русский язык" / М. В. Панкратова. – М., 2009. – 27 с.

REFERENCES (TRANSLATED & TRANSLITERATED)

1. Grigoryev V. P. Grammatika idiostilya : V. Khlebnikov [Grammar of Idiostyle : V. Khlebnikov] / V. P. Grigoryev. – M. , 1983. – 225 s.
2. Tarasova I. A. Poeticheskiy idiostil' v kognitivnom aspekte [Poetic Idiostyle in Cognitive Aspect] : [monografiya] / I. A. Tarasova. – [2-e izd. , pererab.]. – M. : FLINTA, 2012 – 196 s.
3. Bolotnova N. S. Kommunikativnaya stilistika teksta : slovar-tezaurus [Communicative Stylistics of the Text] / N. S. Bolotnova. – M. : Flinta : Nauka, 2009. – 384 s.
4. Pischalnikova V. A. Problema idiostilya. Psikholingvisticheskiy aspekt [Problem of Idiostyle. Psycholinguistic Aspect] / V. A. Pischalnikova. – Barnaul, 1992. – 73 s.
5. Stilisticheskiy entsiklopedicheskiy slovar russkogo yazyka [Stylistic Encyclopedia of the Russian Language] / [red.-sost. M. N. Kozhina]. – [2-e izd. , ispr. i dop.]. – M. : Flinta: Nauka, 2006. – 696 s.
6. Fomenko Ye. G. Lingvotipologicheskoye v idiostile Dzheymsa Dzhoysa [Linguo-Typological Properties of James Joyce's Idiostyle] : avtoref. dis. na soiskaniye uch. stepeni d-ra filol. nauk : spets. 10.02.04 "Germanskiye yazyki" [Elektronnyi resurs] / Ye. G. Fomenko. – Zaporozhye, 2006. – Rezhym dostupu : <http://www.dissertat.com/content/lingvotipologicheskoe-v-idiostile-dzheimsa-dzhoisa>.
7. Mazepova O. V. Lihvistychni osoblyvosti idiostylii Sohraba Sepehri [Linguistic Peculiarities of Sohrab Sepehri's Idiostyle] : avtoref. dis. na zdobuttia nauk. stupenia kand. filol. nauk : spets. 10.02.13 "Movy narodiv Azii, Afryky, aboryhennyh narodiv Ameryky ta Avstralii" / O. V. Mazepova ; Instytut skhodoznavstva im. A. Krymskoho NAN Ukrainy. – K. , 2007. – 20 s.
8. Domylyvska L. V. Idiostyl' Yurii Yanovskoho v konteksti linhvostetychnykh paradyhm pershoi polovyny XX st. [The Yurii Yanovskii's Individual Style through the System of Language and Aesthetic Paradyghms at the Beginning of the 20th Century] : avtoref. dis. na zdobuttia nauk. stupenia kand. filol. nauk : spets. 10.02.01 "Ukrainska mova" / L. V. Domylyvska ; KNU im. T. Shevchenka. – K. , 2011. – 18 s.
9. Vinogradov V. V. O yazyke khudozhestvennoy literatury [On the Language of Belles-lettres] / V. V. Vinogradov. – M. : Goslitizdat, 1959. – 654 s.
10. Vinogradov V. V. O teorii khudozhestvennoy rechi [On the Theory of Artistic Speech] / V. V. Vinogradov. – M. : Vysshaya shkola, 1971. – 240 s.
11. Karaulov Yu. N. Russkiy yazyk i yazykovaya lichnost [The Russian Language and Linguistic Identity] / Yu. N. Karaulov. – M. : LKI, 2010. – 264 s.
12. Slovar' lingvisticheskikh terminov [Dictionary of Linguistic Terms] / [red.-sost. O. S. Akhmanova] – M. : Sovetskaya Entsiklopediya, 1969. – 608 s.
13. Ukrains'ka mova. Entsiklopediia [The Ukrainian Language. Encyclopedia] / [red.-uklad. V. M. Rusanivskiy]. – K. : Ukrainska entsyklopediia, 2000. – 752 s.
14. Lingvisticheskiy entsiklopedicheskiy slovar' [Linguistic Encyclopedia] / [red.-sost. V. N. Yartseva]. – [2-e izd., dop.]. – M. : Bol'shaya rossiyskaya entsiklopediya, 2002. – 709 s.
15. Literaturnyi entsiklopedicheskiy slovar' [Literary Encyclopedia] / [red.-sost. V. M. Kozhevnikov, P. A. Nikolaev.]. – M. : Sovetskaya Entsiklopediya, 1987. – 752 s.
16. Literaturoznavchyi slovnyk-dovidnyk [Literary Dictionary] / [red.-uklad. R. T. Gromiak]. – [2-ge vyd. , vypr. , dop.]. – K. : VTs "Akademii", 2007. – 753 s.
17. Ledeniova V. V. Idiostil' (k utochneniyu ponyatiya) [Idiostyle (to Clarify the Concept)] / V. V. Ledenyova // Filologicheskiye nauki [Philological Sciences]. – 2001. – № 5. – S. 36–41.
18. Selivanova O. O. Suchasna linhvistyka : terminologichna entsiklopediya [Modern Linguistics : Terminological Encyclopedia] / O. O. Selivanova. – Poltava : Dovkillia-K, 2006. – 672 s.
19. Ivanova A. I. Problema peredachi individual'nogo stilya v khudozhestvennom perevode (na materiale russkikh perevodov poezii Dzhona Kitsa) [The Problem of Individual Style Transfer in Artistic Translation (a Study of Russian Translation of John Keat's Poetry)] : avtoref. dis. na soiskanie uch. stepeni kand. filol. nauk : spets. 10.02.20 "Sravnitel'no-istoricheskoye, tipologicheskoye i sopostavitelnoye yazykoznanie" / A. I. Ivanova. – M., 2012. – 26 s.
20. Sivkova A. V. Idiostil' N. V. Gogolya v aspekte lingvokognitivnoy poetiki (na materiale proizvedeniy "Noch perezhdvestvom" i "Mertvyie dushi") [N. V. Gogol's Idiostyle in the Aspect of Linguo-cognitive Poetics (a Study of "Christmas Eve" and "Dead Souls")] : avtoref. dis. na soiskaniye uch. stepeni kand. filol. nauk : spets. 10.02.01 "Russkiy yazyk" / A. V. Sivkova. – Kaliningrad, 2007. – 24 s.
21. Mukhin Yu. M. Leksicheskaya statistika i idiostil' avtora : korpusnoye ideograficheskoye issledovaniye (na materiale proizvedeniy V. Nabokova, A. Platonova i M. Sholokhova) [Lexical Statistics and Author's Idiostyle : Corpus-Based Idiographic Research (a Study of V. Nabokov's, A. Platonov's and M. Sholokhov's Works)] : avtoref. dis. na soiskaniye uch. stepeni kand. filol. nauk : spets. 10.02.19 "Teoriya yazyka" / M. Yu. Mukhin. – Yekaterinburg, 2011. – 22 s.
22. Grischenko A. I. Idiostil' Nikolaya Morshena [Idiostyle of Nikolay Morshen] : dis... kand. filol. nauk : 10.02.01, 10.01.01 / Aleksandr Igorevich Grischenko. – M. : MShU, 2008. – 348 s.
23. Pankratova M. V. Dominantnyye komponenty idiostilya I. Lisnyanskoy (kontrast, povtor, sravneniye) [Dominant Components of I. Lisnyanskaya's Idiostyle (Contrast, Repetition, Simile)] : avtoref. dis. na soiskaniye uch. stepeni kand. filol. nauk : spets. 10.02.01 "Russkiy yazyk" / M. V. Pankratova. – M. , 2009. – 27 s.

Черник Е. О. Идиостиль писателя как лингвистический феномен и методы его изучения.

В статье рассматриваются теоретические работы, которые являются основоположными для изучения идиостиля, анализируются ряд современных дефиниций понятий "индивидуальный стиль", "идиостиль", "идиолект" и определяется разница между ними; выясняются особенности изучения идиостиля в пределах разных лингвистических направлений и проводится сравнительный анализ последних методик исследования идиостиля авторов художественных произведений. На основании выявленных главных черт идиостиля предложено обобщенное определение понятия и алгоритм полного исследования идиостиля писателя.

Ключевые слова: идиолект, языковая картина мира, языковая личность, алгоритм исследования идиостиля, художественный текст, концепт.

Chernyk O. O. Idiostyle of a Writer as a Linguistic Phenomenon and Its Study Methods.

The research deals with the analysis of the notion "idiostyle" and designing an algorithm to apply while studying idiostyle of a writer.

In the course of the research, it has been found out that the term of idiostyle is more modern than the term of individual style as it possesses a wider linguistic meaning and includes not only a unique linguistic style but also a reflection of the author's perception of the world in the language of their works. "Idiolect" is understood by researchers as a constituent of idiostyle and includes specific features of the author's language.

Taking into consideration the content of the generalized notion of idiostyle and the advantages and disadvantages of the analyzed models of idiostyle study, the article has offered its own algorithm consisting of the following steps: 1) study of the main literary features of writer's works and basic biographic facts for the preliminary selection of the concepts which can be verbalized in their works; 2) computer-based processing of author's texts to find frequent lexical units; 3) classification of vocabulary by denotative spheres (thematic groups); selection of key words representing artistic concepts; 4) description of the structure of artistic concepts and determination of relations between them; 5) comparison of the linguistic representation of writer's concepts with the representation of the same concepts in the works of other contemporary writers or representatives of the same literary direction; 6) analysis of the use of linguistic and stylistic means on different linguistic levels, determination of their role in the linguistic picture of the world of the writer.

Key words: idiolect, linguistic picture of the world, linguistic identity, algorithm to study idiostyle, literary work, concept.